

UNIVERZITET U SARAJEVU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ROMANISTIKU

**SEMANTIČKA I STILISTIČKA ANALIZA PRIJEVODA NA
BOSANSKI JEZIK ROMANA G. DELEDDE *L'INCENDIO
NELL'OLIVETO (POŽAR U MASLINIKU)***

Završni magistarski rad

Kandidat:

Naida Mlinarević

Mentor:

Prof. dr. Nermina Čengić

Sarajevo, januar, 2023.

Sadržaj

Apstrakt.....	3
Astratto.....	4
Uvod.....	5
1. O važnosti prevođenja.....	6
2. Semantika i stilistika.....	8
3. Analiza korpusa	9
3.1. Semantička analiza.....	9
3.2. Semantička analiza prijevoda imenica i epiteta	10
3.3. Semantička analiza glagola	14
3.3.1. Analiza semantičkih vrijednosti glagola <i>fare</i>	18
3.4. Stilistička analiza.....	23
3.5. Stilske različitosti između originala i prijevoda.....	23
3.6. Stilske sličnosti između originala i prijevoda	28
3.7. Prijevod vlastitih imena.....	29
Zaključak.....	32
Literatura.....	34

Apstrakt

Ovaj rad predstavlja semantičku i stilističku analizu prijevoda na bosanski jezik romana G. Deledde *L'incendio nell'oliveto* (bos. *Požar u masliniku*). Prijevod na bosanski jezik je uradio Jasmin Džindo, poznati italijanista i vrhunski univerzitetski stručnjak u oblasti italijanskog jezika i književnosti. Analiza korpusa je bazirana na pet poglavlja romana iz kojih smo izdvojili različite primjere koji će nam poslužiti za semantičku, a potom i stilističku analizu. Semantička analiza obuhvata sposobnosti i mogućnosti prevodioca da na adekvatan način prenese riječi, misli i ideje s jednog jezika na drugi, a da pri tome ne narušava sam smisao date rečenice. S druge strane, stilistička analiza predstavlja prepoznavanje stila spisateljice iz izvornog teksta, te težnju da se takav stil zadrži i u prijevodu na bosanski jezik. Svakako, uočićemo na koja i kakva odstupanja se odlučuje prevodilac u pojedinim situacijama, te da li i koliko to utiče na generalni dojam o prijevodu ovog romana.

Ključne riječi: semantička analiza, stilistička analiza, prijevod.

Astratto

Questa tesi rappresenta un'analisi semantica e stilistica della traduzione in bosniaco del romanzo di G. Deledda *L'incendio nell'oliveto* (bos. *Požar u masliniku*). La traduzione è fatta da Jasmin Džindo, italianista conosciuto e un grande esperto universitario nel campo della lingua e letteratura italiana. L'analisi del corpus è basata su cinque capitoli dal romanzo dai quali abbiamo estratto gli esempi diversi che ci servono per un'analisi semantica, e dopo anche quella stilistica. L'analisi semantica include le abilità e le possibilità del traduttore di trasmettere le parole, i pensieri e le idee in un modo adeguato, e allo stesso tempo, di non danneggiare il senso della frase. D'altra parte, l'analisi stilistica rappresenta il riconoscimento dello stile della scrittrice dal testo originale, e l'aspirazione di ritenere un tale stile anche nella traduzione in bosniaco. Certamente, noteremo anche quali sono le deviazioni che il traduttore decide di fare in alcune situazioni, e se e in quale misura quello influenzi sull'impressione generale che riguarda la traduzione di questo romanzo.

Parole chiave: analisi semantica, analisi stilistica, traduzione.

Uvod

Ova teza predstavlja prije svega kontrastivnu analizu na semantičkom i stilističkom nivou. Njen centralni dio će upravo biti primjeri iz korpusa u kojima ćemo vidjeti koje su to specifičnosti zanimljive u jednom ovakvom istraživanju.

U ovom istraživanju neće biti naglašavan kvalitet prijevoda teksta na bosanski jezik, jer generalni doprinos prevodioca i vrsnog poznavaoца italijanskog jezika prof. Jasmina Džinde nije upitan, već ćemo se bazirati na odabrane segmente i proučavati ih kroz vid semantičko-stilističke analize prijevoda u odnosu na originalni tekst na italijanskom jeziku, kako bismo dobili širu sliku o preprekama na koje prevodilac nailazi, zbog čega se odlučuje izmijeniti rečenicu u odnosu na original i da li i koliko ta izmjena forme utiče na kontekst i sadržaj.

Iskazi koje izložimo bit će analizirani kroz semantiku, odnosno sadržaj i stilistiku odnosno formu teksta.

Korpus na kojem smo vršili analizu je djelo Grazie Deledde *L'incendio nell'oliveto*, te prijevod romana na bosanski jezik, *Požar u masliniku*. Preciznije, analiza se tiče trećeg, osmog, devetog, dvanaestog i posljednjeg odnosno četrnaestog poglavlja navedenog romana.

Iskaze iz originalnog teksta ćemo označavati s „O“, dok ćemo ekvivalente iz prijevoda označavati s „P“, iako se jasna razlika ogleda u prisutna dva različita jezika.

1. O važnosti prevođenja

Prevođenje kao disciplina datira od davnih vremena. Potreba za prevođenjem se javljala oduvijek, kako bi se ljudi sporazumijevali, kako bi učili i bili upoznati sa drugim ljudima, kulturama, običajima. Književno prevođenje je oduvijek bilo jako važan segment jezika i lingvistike, obzirom da smo se na taj način upoznali sa mnogim bitnim djelima iz oblasti književnosti, religije i civilizacije. Ono zahtijeva visok stepen poznavanja drugog jezika i kulture, te sposobnost razumijevanja stranog jezika, kako bi se na pravi način mogli prenijeti slika i smisao onima koji taj strani jezik ne poznaju.

Međutim, postavlja se pitanje šta znači dobar prijevod i kako doći do njega?

Jedan od odgovora koji nam daje Guberina je sljedeći:

Ako se prevodi neko književno djelo s originala na jedan drugi jezik, onda se ne može drugo misliti, nego da se jedno te isto književno djelo prenosi na neki drugi jezik. Ako se ne bi tako mislilo, onda se uopće ne bi nikada prevodila književna djela; jer književna djela nisu se zato prevodila niti se prevode, da bi u prijevodu čitaoci čitali neknjiževna, neumjetnička djela. (2016: 79)

Dakle, iz navedenog objašnjenja možemo zaključiti da se književna djela ustvari „prenose“ s jednog jezika na drugi, trudeći se da, što bolje, prenesemo duh, smisao i život jednog djela na jezik na koji prevodimo. Umberto Eco (2006: 51), uzevši u obzir pristup rječnicima i enciklopedijskom znanju, također jasno tvrdi da „[...] prevodilac mora izabrati najvjerovatnije, najvjerodostojnije i najvažnije prihvatanje ili značenje u *tom* kontekstu i u *tom* mogućem svijetu.“^{1 2}

Eco u svom djelu *Kazati gotovo istu stvar* također spominje pojam *idealne reverzibilnosti*, što bi podrazumijevalo prevođenje, odnosno „vraćanje“ prijevoda na jezik originala, koristeći se isključivo rječnicima. Kroz nekoliko različitih primjera, došao je do zaključka da nije moguće vratiti prijevod na jezik nastajanja, a da taj tekst i original budu identični (2006: 79).

¹ [...] le traducteur doit choisir l'acception ou le sens le plus probable et le plus pertinent et le plus important dans ce contexte et dans ce monde possible.

² Prijevod s francuskog jezika je vlastiti.

Drugim riječima, optimalna reverzibilnost je gotovo nemoguća u književnim tekstovima zbog mnogih faktora koji utiču da prevođenje ne bude doslovno, već da se ustvari tekst interpretira s jednog jezika na drugi.

No, upravo zbog toga, značaj prevodioca i njegovih prijevoda je od iznimne važnosti, posebno za druge, koji pristupaju tim tekstovima, ne samo iz puke želje za čitanjem, već i kako bi pokušali prodrijeti u novi svijet stvoren perom nekog stranog pisca. Kada ne bi bilo prijevoda (i dobrih i loših), tada bismo ostali uskraćeni za mnoga iskustva koja pružaju knjige.

Za lingviste i prevodioce prijevodi su nepresušni izvori učenja i proučavanja jezika, jer svaki od njih nudi nešto sa čime se do tada nisu susretali ili pak nešto poznato što daje mogućnost za poređenjem u nekom drugom/ novom smislu.

Kada govorimo o italijanskom jeziku, ne možemo a da ne spomenemo velikane italijanske književnosti kao što su Dante, Boccaccio i Petrarca. Njihov značaj i značaj mnogih drugih, savremenih, italijanskih pisaca i spisateljica je ogroman za razvoj i popularizaciju prvenstveno jezika, a zatim i književnosti, ali generalno i cjelokupnog segmenta italijanske kulture i naslijeđa. Džindo tvrdi da je: „[...] sasvim (je) prirodno smatrati italijanski jezikom kulture koji je ponudio književna remek-djela [...]“ (2013: 2).

2. Semantika i stilistika

Najjednostavnija definicija semantike koju pronalazimo na samom početku istoimene knjige G. Berruta nam kazuje da je to „znanost o značenju“ (1994: 9). Elektronski rječnik *Treccani* semantiku definiše kao „granu lingvistike koja proučava značenje iskaza nekog jezika ili nekog dijalekta kao odnos između označitelja i označenog svakog elementa.“³ ⁴ Zbog toga je bitno da je razlikujemo od semiotike, semiologije i drugih nauka, obzirom da se semantika odnosi na značenja iskaza, odnosno teksta.

Sa druge strane, stilistika kao pravac je „u svom razvoju oscilirala nerijetko između dvije krajnosti, dva pola, dva suprotstavljena shvaćanja njenog predmeta“ (Katnić-Bakaršić, 1999: 14), te zbog toga možemo reći da:

Najopćija definicija kaže da je stil način na koji se nešto radi. Stil u jeziku prema tome bi bio način izražavanja određenog sadržaja, tačnije različiti načini izražavanja istog sadržaja. (Ibid., 9).

Međutim, Guberina stilistiku koju definiše kao „nauku o stilu“ usko vezuje s literaturom (2016: 5), te stavlja akcenat na „lingvističku stilistiku“ čiji je utemeljitelj bio Charles Bally koji je davao prednost tzv. „afektivnom sadržaju izraza“ (Ibid.).

Katnić-Bakaršić (1999: 16) nam također nudi definiciju kontrastivne stilistike za koju govori da je to ustvari „[...] lingvistička stilistika koja djeluje na kontrastivnom planu, na planu dva ili više jezika“, te dodaje da „[...] ova disciplina može imati i svoju primijenjenu ulogu: u prevođenju sa jednog jezika na drugi [...]“.

U narednim poglavljima ćemo prikazati semantičku, a potom i stilističku analizu odabranog korpusa.

³ <https://www.treccani.it/vocabolario/semantica/> Pristupljeno: 15. 7. 2022.

⁴ Prijevod s italijanskog jezika je vlastiti.

3. Analiza korpusa

Analiza korpusa je centralni dio ovog rada. Ona će nam dati uvid u međusobne odnose između originala i prijevoda, koje ćemo u ovom slučaju posmatrati kao povezane, a ne kao zasebne cjeline. Pored toga, kroz semantičku analizu ćemo vidjeti da se prevodilac u pojedinim situacijama odlučio na značajnija odstupanja u odnosu na original, dok ćemo u stilističkoj analizi vidjeti u kojoj mjeri je prevodilac pratio stil spisateljice.

Mnogi izabrani primjeri se mogu analizirati na više nivoa, te ćemo stoga neke od njih ponavljati u različitim vidovima analize.

3.1. Semantička analiza

Semantička analiza korpusa predstavlja jedan od ključnih dijelova ovoga rada. Naime, kroz ovaj vid analize vidjet ćemo koja su to poklapanja i eventualna odstupanja između odabira riječi u procesu prevođenja s italijanskog na bosanski jezik. Ovakvim tipom analize prikazat ćemo rješenja na koja se odlučio prevodilac, te ćemo moći vidjeti da li su ona semantički jednaka originalnom tekstu, te ukoliko nisu, pokušati odgonetnuti zbog čega je došlo do razilaženja u toku misli na italijanskom i bosanskom jeziku.

Analizu na semantičkom nivou ćemo podijeliti na dvije vrste i jednu podvrstu. To će biti „Semantička analiza imenica i epiteta“, gdje ćemo analizirati imenice bez obzira koja je njihova funkcija u rečenici, te neke epitete, pridjeve i/ili sintagme; „Semantička analiza glagola“, gdje ćemo analizirati glagole u odabranim primjerima, te podvrsta „Analiza semantičkih vrijednosti glagola *fare*“, gdje ćemo analizirati prijevode glagola *fare* kao samostalnog, punoznačnog glagola, te u različitim konstrukcijama.

3.2. Semantička analiza prijevoda imenica i epiteta

U ovom dijelu analize ćemo obratiti pažnju na prevođenje imenica i njihovih epiteta, te vidjeti kada i pokušati odgonetnuti zbog čega se u određenim slučajevima neki epiteta (ne) prevode, ali i zašto se dodaju, iako ne postoje u originalnom iskazu.

*O: [...] mentre la padrona Nina preparava sulle brage del focolare **una bevanda calda** per la malata. (p.48)*

*P: [...] dok je gazdarica Nina u ognjištu, na žaru, pripremala **supu** za bolesnicu. (p.34)*

Prvi primjer nam nudi interesantan detalj: prevodilac je odlučio da izraz *una bevanda calda* prevede imenicom *supa*. Možemo pretpostaviti da bi *supa* mogla biti prikladno „vruće piće“ za nekog bolesnika, odnosno u ovom slučaju bolesnicu. Iako se ne radi o doslovnom prijevodu s italijanskog na bosanski jezik, prijevod izraza je apsolutno kompatibilan sa kontekstom date situacije.

*O: Poi, Nina parve stancarsi **del suo andirivieni** [...] (p.49)*

*P: Onda se Nina počela umarati **od neprestanog hodanja između dviju kuća** [...] (p.35)*

Ovaj primjer je veoma zanimljiv zbog toga što imamo imenicu *andirivieni* koja predstavlja složenicu u italijanskom jeziku sa značenjem odlaska i ponovnog dolaska na neko mjesto. U bosanskom jeziku ne postoji slična složenica koja nam može jednostavno opisati ovu radnju, te se zbog toga prevodilac odlučio da je prilagodi duhu bosanskog jezika i zbog toga odabrao izraz „hodanje između dviju kuća“ što u potpunosti odgovara istovremeno i bosanskom jeziku, obzirom da se radi o izrazu koji je uvriježen i u bosanskom jeziku, ali i samom kontekstu, jer se upravo u širem smislu radi o odlasku subjekta u jednu kuću, zatim o povratku u vlastitu i tako u nedogled. Ovaj slučaj nam zaista kazuje kako možemo na izvanredan način prilagoditi izraz ili imenicu za koje nemamo doslovan prijevod u ciljnom jeziku.

O: Quel dolore rassegnato [...] (p.51)

*P: Ta **njegova** bol [...] (p.37)*

Dati primjer nam može biti zanimljiv u pogledu slobode prevodioca da u nekom trenutku pojača smisao određene rečenice ili sintagme, što je u ovom slučaju i učinio dodavanjem prisvojnog pridjeva trećeg lica jednine u ženskom rodu koji se u rodu i broju slaže s imenicom

bol. Iako u originalnom iskazu imamo samo pokazni pridjev *quel*, prevodilac je odlučio da ga zadrži i na bosanskom jeziku i uz njega doda već spomenuti prisvojni pridjev, kako bi nam jasno precizirao čija je to *bol*.

O: - **Parole!** [...]

- *Parole sono queste, figlio mio!* (p.168)

P: - **Prazne riječi!** [...]

- *Nisu to prazne riječi, sine moj!* (p.116)

I ovaj slučaj nam pokazuje određeni nivo slobode prevodioca i uvid u njegovo shvatanje konteksta određenog teksta, tako što je uz imenicu *riječi* dodao i pridjev *prazne*, kako bi nam približio o kakvim se zapravo „riječima“ radi u ovom dijalogu. Iako je ovaj pridjev „nepostojeći“ u originalu, njegovo dodavanje u prijevodu je itekako smisljeno, jer nam prevodilac na taj način približava govorni jezik likova, a što bi se moglo također posmatrati i sa stilističke strane.

O: *Non c'è che un rimedio* [...] (p.170)

P: *Ima rješenje* [...] (p.118)

Prema online rječniku *Treccani*, imenica *rimedio* u svom drugom značenju može predstavljati: „svako sredstvo koje može spriječiti ili zaustaviti štetu, neugodnost, riješiti neku nesretnu situaciju, zamršeno pitanje, neku poteškoću, [...]“⁵. Dakle, bez dvojbe možemo upotrijebiti riječ *rješenje* kao prijevod riječi *rimedio*, pogotovo kada znamo da se ne radi o medicinskom registru ili kontekstu, kojem i pripada prvobitno značenje ove riječi. Pitanje „Da li se mogla upotrijebiti neka druga, prikladnija riječ?“ ne spada nužno u ovaj vid analize, nego bismo ga mogli ostaviti za eventualnu stilističku analizu ovog primjera. Ono što možemo dodati u semantički vid analize, ali ne konkretno u analizu imenice, je izostavljanje prijevoda čestice *samo* u originalu prisutne kroz vezničku konstrukciju *non...che*. Semantički gledano „rješenje“ u originalu je ograničeno na samo to jedno, ponuđeno, dok u prijevodu nemamo jasno datog ograničenja, iako je imenica data u jednini.

O: *È tornato con una gamba di legno, ma è tornato.* (p.229)

P: *Vratio se s jednom željeznom nogom, ali se vratio...* (p.159)

U ovom slučaju nećemo se baviti prijevodom imenice, već opisnim pridjevom koji se odnosi na nju. U originalu vidimo da se radi o *una gamba di legno*, odnosno o „drvenoj nozi“.

⁵ <https://www.treccani.it/vocabolario/rimedio/> Pristupljeno 18. 7. 2022.

Međutim, u prijevodu na bosanski jezik imamo veliku semantičku razliku, jer vidimo da se tu radi o „željeznoj nozi“, što nam daje potpuno drugačiju ideju o tome kakva je ta noga. Da li je drvena ili željezna? Obzirom da se radi o vrsnom poznavaoocu italijanskog jezika, sumnjamo da bi se ovakva greška jednostavno potkrala u prevođenju s italijanskog na bosanski jezik. Iz konteksta prethodnih rečenica ovog dijela romana, znamo da se govori o ujaku Sabi koji je u mladosti otišao u rat na Krim i izgubio nogu, te možemo pretpostavljati da se tu radi o različitom shvatanju proteze s kojom se vratio nakon rata. Deledda ju možda zamišlja kao drvenu nogu Kapetana Kuke iz priče o Petru Panu, dok Džindo u trenutku prevođenja možda misli na neki vid željezne proteze. Nažalost, tačnost bilo koje od ovih hipoteza ne možemo provjeriti, zbog čega možda još više zbunjuje ovakav odabir. U svakom slučaju, nismo mogli a da zanemarimo ovaj primjer. Iako ne možemo reći da je odabir prevodioca pogrešan, smatramo da je, ipak, mogao pratiti originalni iskaz.

*O: Ella ascoltava con **attenzione religiosa** [...] (p.232)*

*P: Ona je slušala **zadubljena do dna duše** [...] (p.161)*

Izraz *con attenzione religiosa* ustvari predstavlja prilošku odredbu koja se odnosi na predikat *ascoltava*, no, budući da se radi o imenici i pridjevu koji se odnosi na nju, odlučili smo da ga analiziramo u ovom poglavlju. Primjećujemo da se prevodilac odlučio da konstrukciju *attenzione religiosa* (bos. religiozna pažnja) prevede izrazom *zadubljena do dna duše*. Kao neke od ekvivalenata pridjeva *religiosa* na bosanskom jeziku bismo mogli navesti: vjerna, istinska, odana, dosljedna, privržena, te stoga ne treba čuditi da je subjekat ove rečenice bila upravo *zadubljena do dna duše* dok je slušala. Iako formom odudara od originala, ovaj prijevod je nedvojbeno prikladan za dati sadržaj, odnosno sam kontekst i smisao iskaza. U ovom slučaju možemo samo pohvaliti ne samo semantički, već i stilski odabir prijevoda na bosanski jezik, te određenu osjećajnost koju on u sebi nosi datim izrazom.

*O: [...] con un filo di luce **fra palpebra e palpebra**. (p.245)*

*P: [...] a **između trepavica i očnih kapaka** blistao je tračak svjetlosti. (p.171)*

Možemo vidjeti da je u prijevodu na bosanski jezik prevodilac odlučio da doda riječ *trepavice*, te na taj način doprinese poetičnosti, iako u originalu vidimo da je upotrijebljen jedan pojam, *palpebra* (bos. *očni kapak*), ali dva puta. Možemo pretpostaviti da se odnosi na gornji i donji očni kapak. No, upravo da bi izbjegao tu konstrukciju na našem jeziku, odlučio je da iskoristi pojam, koji je fizički, ali i funkcionalno sličan očnim kopcima. Iako je primjetno blago odstupanje od originalnog iskaza, možemo potvrditi da je ovakav prijevod, ipak, prikladan.

O: Neve, neve, vento, diluvio universale. (p.248)

P: Snijeg pada, pada, vjetar puše, potpuni potop. (p.172)

Ovaj primjer nam je veoma interesantan obzirom da se radi o rečenici koja u originalu ne sadrži predikat. Ipak, u prijevodu na bosanski jezik, prevodilac je odlučio da upotrijebi glagole u funkciji predikata, i to na način da prvi glagol *pada*, upotrijebi dva puta, vjerovatno kako bi ga izjednačio s ponavljanjem imenice *neve* (bos. *snijeg*) u originalu. Pored ovog glagola, prisutan je i glagol *puše* uz imenicu *vjetar* (it. *vento*). Iako ne možemo reći da je išta pogrešno u ovom prijevodu, smatramo da ni prijevod bez glagola ne bi bio neadekvatan. Ukoliko se malo udaljimo od originala, mogli bismo ponuditi: „Toliki snijeg i vjetar, potpuni potop“, kao sasvim korektan primjer prijevoda navedenog iskaza bez glagola, odnosno predikata.

O: [...] nei giorni della passione di Gesù. (p.252)

P: [...] tokom dana pokore i posta. (p.175)

U navedenom primjeru možemo da vidimo razliku između religijskog registra u italijanskom i bosanskom jeziku. Za dane Isusovog križnog puta, odnosno *passione di Gesù*, na našem jeziku se još upotrebljava izraz „dan pokore i posta“, kroz koje se vjernici katoličke vjeroispovijesti prisjećaju značajnih momenata za vrijeme Isusovog života, odnosno trenutaka neposredno prije njegovog raspeća. Ono što je u ovom slučaju karakteristično jeste približavanje Bogu kroz post, molitvu i druge obrede. Možemo potvrditi da je prevodilac i u ovom primjeru postupio ispravno, izabравši izraz koji je više uvriježen.

Zaključak ove vrste analize bi bio da, kao što možemo vidjeti, nije bilo doslovnog prijevoda s jednog jezika na drugi, već se izraz prevodio izrazom, u čemu možemo i da vidimo značaj širokog spektra poznavanja dva ili više jezika.

3.3. Semantička analiza glagola

Ovaj vid analize obuhvataće glagole i to tako da ćemo analizirati njihovo značenje, izostavljanje ili dodavanje glagola u pojedinim primjerima, te na koji način su glagoli i glagolske konstrukcije prevedeni na bosanski jezik. Kao potpoglavlje semantičke analize glagola, predstaviti ćemo i semantičku analizu glagola *fare* u originalnom tekstu, obzirom da je navedeni glagol izuzetno polisemičan, odnosno njegovo značenje obično zavisi od ostalih komponenti koje sačinjavaju određenu glagolsku konstrukciju.

O: La nuora non sorrise neppure, non si sdegnò, anzi, si fece seria come per obbedire alla vecchia (p.48)

P: Snaha se ne nasmija, nego se uozbilji, kao da je poslušala staricu. (p.35)

Navedeni primjer je zanimljiv za ovu analizu, obzirom da jedna koordinirana rečenica, koja je sastavni dio ove složene rečenice uopšte nije prevedena na bosanski jezik. Online rječnici nude slična značenja glagola *sdegnarsi*, a to su *naljutiti se, iskusiti osjećaj ogorčenosti, uvrijeđenosti* itd. Dakle, u ovom slučaju je moglo biti „ne naljuti se“ ili „ne uvrijedi se“. Ponovo se postavlja pitanje „Zbog čega je prevodilac zanemario ovu prostu rečenicu?“. Jedan od odgovora bi mogao ležati u stilističkom pristupu tekstu, odnosno prijevodu, ali, nažalost, kao ni za hipotezu o „drvenoj nozi“, ne možemo doći do sigurno tačnog odgovora. Drugi odgovor bi mogao biti taj da, ukoliko se *snaha* nije nasmijala, vjerovatno se nije ni naljutila, što nam dalje rečenica i potvrđuje „nego se uozbilji“, pa je time prevodilac htio suziti mogućnosti snahine reakcije.

O: Egli non smise di lavorare [...] (p.51)

P: On nije prekidao svoj posao [...] (p.36)

U ovom primjeru vidimo neke od razlika između italijanskog i bosanskog jezika. Uz glagol *smettere* na italijanskom jeziku koristimo prijedlog *di*, te glagol u infinitivu, dok u bosanskom jeziku glagol *prekidati* je direktno prijelazni glagol, odnosno traži dopunu direktnog objekta. Međutim, i u prijevodu na bosanski jezik je mogao biti upotrijebljen glagol u infinitivu *raditi*, što je često prisutno u hrvatskom jeziku, ili struktura *da radi*, što je svojstveno srpskom jeziku, te bismo u tom slučaju imali glagol preveden glagolom. Svakako, odabir prevodioca je daleko od netačnog, te možemo dodati kako je, zapravo, sa stilističkog gledišta, prijevod prikladan bosanskom jeziku i načinu na koji se govori, piše, opisuje.

*O: D'improvviso si sentì chiamare da lei: le accorse subito accanto; ma un colpo di tosse gonfiò il viso di zia Pascheda e le impedì di continuare a parlare: solo, con la mano agitata accennava a qualche cosa, finché, **non riuscendo a farsi capire in un altro modo**, afferrò la mano di Annrosa e la introdusse sotto al guanciaie. (p.53)*

*P: Odjednom začu kako je zove pa joj se smjesta primaknu, ali iznenadan napad kašlja izobličī strinino lice i spriječi je da govori, samo je rukom pokazivala nešto Annarosi. Pošto Annarosa **nije shvatila o čemu se radi**, strina joj zgrabi ruku i podvuče je pod jastuk. (p.38)*

Navedeni primjer je zanimljiv zbog toga što u originalu imamo upotrijebljen gerundiv, kojem bi u bosanskom jeziku ekvivalent bio glagolski prilog sadašnji. Semantički gledano, možemo također primijetiti da je glagolski izraz *riuscire a farsi capire* preveden jednostavnim glagolom *shvatiti*, iako nije bilo neophodno, prevodilac je odlučio izostaviti značenje glagola *riuscire*, odnosno *uspjeti*, no, takva odluka ne utiče mnogo na promjenu značenja samog izraza. Izolovan od ostatka teksta, dio rečenice *non riuscendo a farsi capire in un altro modo* bismo mogli prevesti i *ne shvatajući* (eventualno: *ne uspijevajući da shvati*) *na neki drugi način*.

*O: [...] perché il giovane innamorato **potesse servirsene** a guisa di una scala di seta **per arrivare** fino a lei. (p.54)*

*P: [...] **kako bi se zaljubljeni mladić njima popeo** do nje. (p.38)*

Ovaj iskaz bismo mogli analizirati na više različitih nivoa, obzirom na, prije svega, lingvističke i gramatičke razlike između teksta na italijanskom i teksta na bosanskom jeziku. Semantički gledano, i jedan i drugi iskaz prenose gotovo istu sliku. Razlika je u tome što u originalnom tekstu imamo dodatni opis *a guisa di una scala di seta*, koji je u bosanskom jeziku pojednostavljen zamjenicom *njima*, obzirom da se već govori o zamišljenim merdevinama. No, kada se radi o glagolima, u originalnom iskazu imamo upotrijebljen konjunktiv zbog, u ovom slučaju, finalnog veznika *perché*, i glagol *servirsi* u infinitivu. Osim toga, kako bismo iskazali cilj, možemo koristiti i konstrukciju *per* + infinitiv, odnosno *per arrivare*. Za prijevod finalnog veznika *perché* ponuđen je prikladan ekvivalent *kako bi*. Međutim, možemo primijetiti da dio *potesse servirsene* ustvari prevodilac nije ni preveo, jer bi u tom slučaju bilo redundantno. Eventualni prijevod bi mogao biti „kako bi se zaljubljeni mladić mogao poslužiti njima poput svilenih merdevina kako bi stigao do nje“. Umjesto ovakvog ili sličnog prijevoda, dobili smo puno jednostavniju rečenicu, u kojoj je, osim spomenutog, neprevedenog predikata, prevodilac odlučio da glagol *stīci* (it. *arrivare*) zamijeni glagolom *popeti se*, obzirom da se govori o merdevinama. U svakom slučaju, možemo zaključiti da prijevod ne odstupa od originala kada je riječ o značenju poruke iz izvornog teksta.

O: Allora per vincere anche la tentazione di rileggere la lettera la fece a pezzetti [...] (p.59)

P: A onda da se ne bi morala opirati želji da ponovo pročita pismo, pocijepa ga u komadiće. (p.42)

I u ovom primjeru imamo iskazan cilj kroz konstrukciju prepozicija i infinitiv u originalnom tekstu (it. *per vincere*), no, u prijevodu na bosanski jezik, u ovom slučaju nemamo prijevod „kako bi pobijedila iskušenje“, već imamo blago prilagođavanje našem jeziku kroz izraz *da se ne bi morala opirati želji*. Sigurno, nijedna od ove dvije opcije nije netačna i, ustvari, obje kazuju istu stvar, ali prevodilac se odlučio za drugačiji pristup u odnosu na prethodni primjer. Možemo još primijetiti i upotrebu glagola *morati* u prijevodu na bosanski jezik, koji dodatno pojačava iskaz i govori o snažnoj želji ili iskušenju koje skriveni subjekat rečenice zapravo treba pobijediti. Možda se i prevodilac odlučio za ovaj izraz kako bi prenio stvarni intenzitet same situacije.

O: [...] se uomo ha lavorato, quello son io. (p.166)

P: [...] ako je iko radio, onda sam to ja. (p.114)

Ovo je jedan od primjera koji, na prvi pogled, ne djeluje veoma složen s prevodilačke tačke gledišta, no moramo uočiti da se ne radi o jednostavnom, doslovnom prijevodu s jednog jezika na drugi. U ovoj rečenici možemo da vidimo izvrsnost i vještinu jednog prevodioca da jednu jednostavnu rečenicu, još jednostavnije prevede na drugi jezik, potpuno prenoseći emociju, značenje, atmosferu koju ona sa sobom nosi na jeziku originala. Ne mijenjajući značenje nijednog predikata, te uz minimalne izmjene između imenica i zamjenica *uomo/iko* kako bi se još više dalo na generalizaciji, te dodavanjem veznika *onda*, ova rečenica je „školski primjer“ kojim se ilustruje da se nije uvijek potrebno udaljavati od originala kako bi se prenijelo stvarno značenje nekog iskaza, pogotovo što se u ovom slučaju radi o upravnom govoru.

O: [...] e adesso che la voglio io vi opponete. (p.178)

P: [...] a sada je suprotno. (p.122)

Navedeni primjer posjeduje neke razlike između originala i prijevoda, ali odmah možemo reći da su original i prijevod kompatibilni u pogledu značenja i prenesene informacije. Obzirom da u originalnom tekstu imamo *che la voglio io vi opponete*, što bismo mogli prevesti kao „kada je ja želim, vi se suprotstavljate“, možemo zaključiti da je originalni iskaz puno poetičniji, s više emocija u upravnom govoru, od prijevoda u kojem je rečeno da *je suprotno*. Smisao je isti, značenje je isto i možemo razumjeti na oba jezika ono što je ustvari i rečeno, bez ikakvih problema.

O: [...] *ma non le riusciva di schiacciarlo, anzi lo sentiva palpitare più che mai vivo dentro il suo pugno.* (p.180)

P: Nije ga **pokušavala zdrobiti**, čak je osjetila da kuca življe unutar šake. (p.124)

U konsultovanim rječnicima nismo pronašli značenje glagola *riuscire* kao *pokušati*. U svakom opisu se značenje datog glagola više odnosilo na završetak neke radnje, na njen pozitivan ishod, nego na pokušaj. U vezi s tim, u prijevodu vidimo da se radi o pokušaju, a ne o uspijevanju, odnosno neuspjivanju. Drugim riječima, pokušaj vodi do uspješnog ili neuspješnog ishoda neke radnje i tu vidimo distinkciju između glagola *pokušati* i *uspjeti*. Čitaocima ovo vjerovatno ne predstavlja problem pri čitanju i razumijevanju teksta, no kada se radi o ovoj vrsti analize, ne možemo a da ne uočimo razliku u značenju ova dva iskaza.

O: [...] *e le ritornavano in mente le parole dell'ultima lettera di lui.* (p.181)

P: [...] *a u glavi su joj zujale riječi iz njegova posljednjeg pisma.* (p.125)

Glagol *ritornare* znači (*ponovo*) (*se*) *vratiti*, no u ovom slučaju, prevodilac se odlučio na blago odstupanje od značenja glagola, kako bi prenio smisao kao neisprekidanu cjelinu, te dodao određenu dozu metaforičnosti i poetičnosti u ovaj iskaz. Doslovno prevedeno riječi „su se ponovo vraćale u glavu“ i iz samog ovog prijevoda možemo uočiti da to ipak zvuči neprirodno i grubo u bosanskom jeziku. Zbog toga je prevodilac posegnuo za glagolom *zujati* kako bi pokušao poistovijetiti zvuk koji nastaje izgovaranjem riječi sa zvukom koji proizvodi roj pčela ili muha prilikom zujanja. Jako lijep primjer koji pokazuje koliko su smisao i dosjetljivost bitni u prevođenju.

O: *Io andrò via, dunque: non c'è altro da fare.* (p.194)

P: *Ja odoh, nema druge.* (p.133)

U ovom primjeru, također, možemo da vidimo na koji način se izraz može prilagoditi jeziku na koji se prevodi, a da se, istovremeno, ne odstupa mnogo od originala. Izraz *non c'è altro da fare* opisuje stanje u kojem nema više opcija, nema drugih potencijalnih izlaza iz neke situacije, stanje u kojem „nema šta da se radi“, odnosno u kojem, onako kako je to prevodilac fantastično preveo, *nema druge*. Još jedan odličan primjer prilagođavanja izraza bosanskom jeziku, uzimajući u obzir kontekst i smisao iskaza, a pri tome još i posebnosti koju nosi upravni govor, odnosno govorni jezik.

O: *Mi vuole e miavrà!* (p.230)

P: *Ako me hoće, dobit će me!* (p.160)

U ovom primjeru analiziramo upotrebu glagola *avere* u navedenom iskazu na italijanskom jeziku i njegov prijevod na bosanski jezik pomoću glagola *dobiti*. Semantički gledano, ne bi bilo pogrešno da je glagol *avere* u prijevodu ostao u svom prvobitnom značenju, a to je *imati*. No, kako bi, još jedanput, prevodilac prikazao govorni jezik i prirodu bosanskog jezika, on se odlučio upotrijebiti glagol *dobiti*, jer je to u ovakvom i sličnom kontekstu ustaljeni glagol koji se upotrebljava u bosanskom jeziku. Iako se radi o dva glagola koji imaju različitu semantičku vrijednost, ne možemo reći da je ovo preveliko udaljavanje od originala, tim više što se izraz prevodi ekvivalentom koji postoji u jeziku na koji se prevodi.

3.3.1. Analiza semantičkih vrijednosti glagola *fare*

Italijanski glagol *fare* s osnovnim značenjem *raditi, činiti* je izuzetno polisemičan glagol, te je njegova upotreba, samostalno ili u izrazima, jako česta u italijanskom jeziku. Ovaj glagol u različitim konstrukcijama može biti sinonim za mnoge druge „jednostavne“ glagole, te zbog toga njime možemo da iskažemo mnoge stvari. Takav je slučaj i s upotrebom ovog glagola u našem korpusu, te smo mu zbog njegovog značaja odlučili dati prostora u jednom potpoglavlju, izolirajući ga od ostalih glagola i glagolskih izraza koje smo prethodno analizirali.

*O: [...] le dava un senso di pesantezza alla testa, una disperazione che le **faceva apparire** la sua vita tutta eguale a quel momento di sospensione angosciosa. (p.52)*

*P: [...] izazivala joj je osjećaj mučnine, koji je u njoj, sad još obuzetoj neizvjesnošću i strahom, i inače **podsticao** seoski monotoni život. (p.37)*

Kao neke od sinonima glagolske konstrukcije *far apparire* pronašli smo *preparare, produrre, provocare, condurre*⁶, koje bismo semantički mogli povezati sa značenjima glagola sličnih glagolu *podsticati*. Dakle, odabir glagola u bosanskom jeziku nije bio jednostavan, obzirom da se ne radi o samo jednom mogućem izboru, već su se mogli upotrijebiti i drugi glagoli iz istog semantičkog polja. No, smatramo da je odabir dobar i prikladan kontekstu i značenju samog iskaza, kako na italijanskom, tako i na bosanskom jeziku. Konstrukciju *fare* + infinitiv u

⁶ https://sapere.virgilio.it/parole/sinonimi-e-contrari/far_apparire Pristupljeno 5. 8. 2022.

italijanskom jeziku koristimo kako bismo objasnili da radnje opisane glagolom ne izvršava subjekat, već objekat koji je podvrgnut nekoj radnji ili primoran na vršenje iste.

O: Il volto le si fece a tratti pallido, a tratti rosso [...] (p.187)

P: Lice joj je bilo čas blijedo, čas crveno [...] (p.129)

U ovom slučaju, prevodilac je odlučio da glagol *farsi* prevede glagolom *biti*. Prema rječniku *Dizionario italiano di base* sinonim glagolu *farsi* jeste glagol *diventare* (bos. *postati*), no obzirom da je glagol *fare*, kao što smo već naveli, izuzetno polisemičan, tako u ovom iskazu na bosanskom jeziku glagol *biti* apsolutno odgovara semantičkom značenju. Jednostavan izbor u ovom slučaju je bio pred prevodiocem, no, smatramo da i ovaj primjer treba analizirati kako bismo prikazali različitosti u upotrebi prijelaznog i neprijelaznog oblika glagola *fare*.

O: [...] non farmi dispetto. (p.192)

P: [...] nemoj me ljutiti... (p.132)

Prema online rječniku *Treccani*, pojam *dispetto* je pomalo zastarjeli pojam, koji se, međutim, i dalje koristi posebno u različitim izrazima svojstvenim, prije svega, govornom jeziku. Možemo ga definisati kao čin ili potez koji je učinjen kako bismo nekome uradili nažao ili proizveli neku štetu. U primjeru koji smo pronašli, radi se o govornom jeziku, te je izraz *fare dispetto* prevodilac odlučio prenijeti na bosanski jezik koristeći glagol u negaciji *ne ljutiti*, što većinski odgovara izrazu u originalnom iskazu. Ovo je, također, jedan od primjera koji na prvo čitanje izgledaju veoma jednostavni za prijevod, međutim, mnogo su složeniji nego što to izgleda, zbog toga što se radi o specifičnoj konstrukciji za koju nije lako naći adekvatan prijevod.

O: [...] cominciò a far progetti per l'avvenire. (p.225)

P: [...] poče razmišljati o planovima za budućnost. (p.156)

Ovaj primjer nam je, osim glagolom *fare*, obogaćen i aspekatskim glagolom kojim se označava radnja koja je na svom početku, a to je glagol *cominciare* (*a*). Vidimo, također, da se prevodilac odlučio da izraz *far progetti* prevede kao *razmišljati o planovima*, što ne možemo reći da je pogrešno ili da se ne uklapa u kontekst datog iskaza, obzirom da prema rječniku *Dizionario italiano di base* imenica *progetto* je sinonim za imenicu *piano* koju mi prevodimo kao *plan*. No, isti izraz bismo mogli prevesti i *praviti planove*, uzevši u obzir da je značenje *praviti* bliže glagolu *fare* od značenja *razmišljati*, a nema velike razlike u samom semantičkom značenju između jednog i drugog prijevoda. Međutim, svi dodatni primjeri mogućeg prevođenja se

razlikuju u nijansama, u odnosu na ono što nam originalni tekst poručuje, te svaki prevodilac koristi pravo da izabere ono što smatra adekvatnim.

O: [...] perché io starò sempre in casa e farò il mio dovere. (p.225)

P: [...]Zato što ću uvijek biti u kući i izvršavati svoje obaveze. (p.156)

Ovdje, također, vidimo još jedno od brojnih značenja koje pokriva glagol *fare* u italijanskom jeziku, a čija značenja su raznolika, te na njih jako često utiče i sam kontekst neke rečenice. Prevodilac je odabrao prijevod *izvršavati svoje obaveze* na bosanskom jeziku kako bi prenio značenje izraza *fare il mio dovere*. Ono što je još potrebno naglasiti jeste zbog čega dolazi do upotrebe infinitiva u prijevodu na bosanski jezik u odnosu na originalnu upotrebu budućeg vremena odnosno *futuro semplice*. Naime, buduće vrijeme u bosanskom jeziku je složeno vrijeme koje se tvori nenaglašenim oblikom prezenta pomoćnog glagola *htjeti* i infinitivom glavnog glagola, dok je ekvivalent budućeg vremena u italijanskom jeziku jednostavni futur (it. *futuro semplice*) koji se tvori dodavanjem nastavaka futura na glagolsku osnovu. Također, prema rječniku *Dizionario italiano di base*, sinonim imenice *dovere* je upravo imenica *obbligo* bos. *obaveza*. Iz svega navedenog smatramo da je odabrani prijevod apsolutno prikladan i odgovara duhu bosanskog jezika.

O: Le vicine di casa non faranno storie con me. (p.225)

P: Komšinice neće izmišljati priče o meni. (p.156)

Kao značenja izraza *fare storie* smo pronašli sljedeće: *iznositi prigovore i poteškoće, opirati se, odugovlačiti*⁷. U vezi s tim, mogli bismo donekle izjednačiti značenje *iznositi prigovore* s prijevodom *izmišljati priče*, obzirom da i prvobitno značenje imenice *storia* jeste *priča*. Budući da se u ovom primjeru radi o upravnom govoru, odabir prevodioca je prikladan ovoj situaciji, jer se radi i o govornom registru u bosanskom jeziku.

O: Se li faccio li voglio tener vivi [...] (p.226)

P: Ako ih rodim, želim ih žive [...] (p.157)

Rječnik *Dizionario italiano di base* nam nudi više od deset različitih značenja i upotreba glagola *fare*. Jedno od ponuđenih značenja, odnosno sinonima jeste glagol *generare* uz koji je dat primjer *fare figli*. Dakle, u italijanskom jeziku glagol *fare* može značiti i *stvoriti, proizvesti*, pa tom analogijom i *roditi*. Iako u ovom primjeru *fare* nije dio glagolske konstrukcije, smatramo da je ovaj primjer važan zbog polisemičnosti ovog glagola.

⁷ <https://dizionario.internazionale.it/parola/fare-storie> Pristupljeno 25. 8. 2022.

O: Malato sono, - affermò, e d'una malattia che fa morire. (p.228)

P: Bolestan sam – potvrdi – od bolesti koja sigurno donosi smrt. (p.158)

Ovakve konstrukcije s glagolom *fare* nisu neobične i nisu rijetke u italijanskom jeziku. Naime, kauzativna konstrukcija *fare + glagol u infinitivu* se, zavisno od konteksta, različito prevodi u bosanskom jeziku. Prema rječniku *Dizionario italiano di base* ova konstrukcija ima opće značenje uzrokovanja efekta izraženog glagolom u infinitivu ili dopuštanja drugima da izvrše datu radnju. Dakle subjekat rečenice ne izvršava datu radnju, već je objekat podvrgnut izvršavanju radnje izražene ovom glagolskom konstrukcijom. Tako i u ovom slučaju, radi se o bolesti koja čini da se umire, odnosno kako je to prevodilac naveo *donosi smrt*. Možemo dati i vlastiti primjer prijevoda drugog dijela rečenice: *i to od bolesti od koje se umire*. No, svakako se slažemo da je izbor prevodioca sasvim prikladan, uz blage poetične prizvuke.

O: [...] fratello di uno col quale ho fatto il soldato. (p.228)

P: [...] brat jednoga s kojim sam služio vojsku... (p.158)

Kada u italijanskom jeziku želimo iskazati aktivnost služenja vojske i postajanja vojnika, možemo koristiti izraz *fare il soldato*. U prijevodu možemo odmah primijetiti da je u bosanskom jeziku upotrijebljen glagol *služiti*, koji je gotovo jedini glagol u bosanskom jeziku koji se koristi u izrazu *služiti vojsku*. S druge strane, u italijanskom jeziku postoji više izraza koje možemo upotrijebiti kako bismo kazali istu stvar, npr. *essere sotto le armi; andare a fare il soldato, andare soldato*⁸.

O: [...] una sorgente era sgorgata nell'orto e faceva torrente. (p.248)

P: Jedan je izvor provrio u vrtu i izgledao je kao potok. (p.173)

Kao što smo vidjeli u brojnim prethodnim primjerima, i u ovom vidimo širinu značenja koje pokriva glagol *fare*. U ovom slučaju pronalazimo ga u izrazu *fare torrente* (bos. *stvoriti bujicu*) pri opisu situacije. U rječniku smo, također, pronašli glagol *causare* (bos. *uzrokovati*) kao sinonim glagolu *fare*, te bismo ih mogli izjednačiti u ovom kontekstu, iako je u ovom iskazu glagol *fare* preveden kao sinonim glagola *sembrare* (bos. *izgledati*) čiji je prijevod na bosanski jezik prevodilac odlučio upotrijebiti u ovoj rečenici. Svakako, odabir je prikladan datom kontekstu i zbog specifičnosti glagola *fare* ne možemo da govorimo o čistoj, jasnoj semantičkoj analizi, no svakako je upotrijebljeni glagol u bosanskom jeziku adekvatan datoj situaciji.

⁸ <https://www.treccani.it/vocabolario/soldato/> Pristupljeno 10. 9. 2022.

Kroz navedeni niz primjera predstavili smo semantičku analizu na nekoliko nivoa, obraćajući pažnju i na originalni tekst na italijanskom jeziku i na njegov prijevod na bosanski jezik. Možemo konstatovati da se raznolikost odabira prevodioca posebno vidi i u upotrebi različitih glagola kao prijevodnih ekvivalenata glagola *fare*, i to zbog širine njegovog značenja, odnosno zbog njegovog polisemičnog značenja. Međutim, možemo da vidimo da u većini slučajeva prevodilac nije mnogo odstupao od originalnog teksta, već ga je, povremeno, prilagođavao ustaljenim izrazima na bosanskom jeziku ili samom govornom registru. U nekoliko slučajeva odstupanja su bila značajnija, no, to nije uticalo na cjelokupni kontekst i razumijevanje prijevoda na bosanski jezik.

3.4. Stilistička analiza

Stilistička analiza korpusa obuhvatać će primjere kod kojih ćemo se baviti analizom stila, te njegovog (ne)prenošenja na bosanski jezik. Kod ove vrste analize, nećemo se baviti značenjima riječi ili sintagmi, već detaljima koji čine stil jedinstvenim, što uključuje ubacivanje ili izbacivanje riječi, sintagmi i/ili rečenica u prijevodu, zatim način prevođenja vlastitih imena, uzastopna ponavljanja riječi i sl.

3.5. Stilske različitosti između originala i prijevoda

Ovu analizu započeti ćemo primjerima u kojima u prijevodu na bosanski jezik uočavamo ubačene riječi i/ili sintagme koje ne pronalazimo u originalnom tekstu.

O: Il cortile buio dello zio Predu, circondato di tettoie, l'ingresso della casa lastricato di pietre, la grande cucina con le pareti scure arrossate dal chiarore del fuoco, non distruggevano quest'impressione penosa. (p.52)

*P: Mračno dvorište strica Perdua okruženo nadstrešicama, ulaz kuće popločan kamenom, velika kuhinja s tamnim zidovima obasjanim plamenom vatre, **ništa od toga** nije suzbijalo njezin mučan osjećaj. (p.37)*

I u italijanskom, kao i u bosanskom jeziku je često prisutno više apozicija unutar jedne rečenice. Samim tim, nije lako pratiti tok misli, niti u jednom niti u drugom jeziku, iako se slijed apozicija u književnom italijanskom jeziku nešto češće pronalazi, nego u književnom bosanskom jeziku. Takve rečenice znaju često stvoriti poteškoće pri čitanju, te su čitljivije i lakše rečenice koje su kraće i s manje nabiranja. Pretpostavljamo da je i to razlog zbog kojeg je prevodilac u prijevodu ove rečenice dodao sintagmu *ništa od toga*, kako bi jasno dao do znanja čitaocima o čemu se radi i koji je smisao date rečenice, odnosno misli. Iako ne postoji u originalnom tekstu, smatramo da ova sintagma, zapravo olakšava čitanje i shvatanje ove misli, posebno zbog mnogobrojnih nabiranja u datom opisu, nakon kojih i pronalazimo ovu sintagmu i koja se i odnosi na prethodna prisutna nabiranja.

O: Una sera nel rientrare a casa dopo aver aspettato il postino all'angolo della strada, Mikedda le tirò di nascosto la manica. (p.54)

*P: Jedne večeri, nakon što se vratila kući **i dok je gledala kroz prozor** hoće li se na uglu ceste pojaviti pismonoša, Mikedda je krišom povuče za rukav. (p.39)*

U ovom primjeru imamo umetnutu rečenicu u prijevodu na bosanski jezik koju ne pronalazimo u originalnom tekstu. Za razliku od prethodnog primjera, u kome nam data sintagma olakšava čitanje, zbog opširnog opisa i nabiranja, u ovom slučaju, posebno ukoliko analiziramo rečenicu u originalu, ustvari ne možemo pročitati ovu umetnutu rečenicu, pa čak ni iz konteksta. Naprotiv, smatramo da je subjekat ove radnje prvobitno čekao pismonošu na uglu ulice, a nakon toga se vratio kući, te da ni u kom slučaju nije gledao kroz prozor čekajući pismonošu. Zbog čega se prevodilac odlučio na ovakvo shvatanje ove rečenice, nije nam poznato. No, u svakom slučaju, daje nam prostora za različita tumačenja ovog para originala i prijevoda.

Sa druge strane, postoje i primjeri gdje u prijevodu na bosanski jezik rečenica uopšte nije prevedena, niti čini dio neke druge rečenice. I ovakvi slučajevi nam ostavljaju prostora za postavljanje različitih hipoteza koje ne možemo utvrditi. No, svakako su zanimljivi za analiziranje s više aspekata, ne isključivo stilističkog.

Jedan od takvih primjera vidimo u sljedećoj rečenici.

O: Lei stessa fin dai primi giorni me lo disse e mi assicurò di non pensare più a lui e di avergli assolutamente tolto ogni speranza. Da molto tempo egli non frequentava più la casa. E del resto son cose da bambini. (p.167)

P: Ona mi je to napočetku rekla i uvjerala me da više ne misli na njega i da mu je uskratila svaku nadu...Ø Ostalo su dječija posla. ⁹ (p.115)

Iako je jedini ovakav primjer iz poglavlja koje smo analizirali, zasigurno nije jedini u cijelom djelu. Ovakvi slučajevi su česti, posebno u početnim poglavljima, koji su ovoga puta ostali izvan naše analize. Međutim, pitamo se zbog čega ova rečenica nije prevedena na bosanski jezik. Primjećujemo da nam na ovo pitanje ne daje odgovor ni širi kontekst, odnosno rečenica koja prethodi i ona koja slijedi. Već smo upoznati s činjenicom da nije jedini slučaj gdje je prijevod cijele jedne rečenice izostavljen, tako da je mogućnost neke omaške od strane prevodioca ili izdavača svedena na minimum. Ali, možemo konstatovati da su praćenje i prenošenje stila u ovom konkretnom slučaju blago narušeni jer niti jedna rečenica iz originalnog teksta ne može biti i nije suvišna, pogotovo kada se radi o prevođenju književnog djela.

U nekoliko narednih primjera prikazat ćemo slučajeve u kojima je prisutno ponavljanje riječi, sintagme i/ili rečenice u originalnom iskazu, te ćemo vidjeti na koji način je ta stilska

⁹ Oznakom Ø označavamo izostavljanje rečenice u prijevodu na bosanski jezik.

karakteristika prisutna u prijevodu na bosanski jezik. Ponavljanje je, također, jako često prisutna figura u jeziku, te ćemo predstaviti definiciju koju je ponudio Bagić (2012: 255):

Ponavljanje je „glavna retorička strategija proizvodnje emfaze, jasnoće, diskurzivnog proširivanja i sugeriranja emocionalnih učinaka“ (G.O. Burton, SR) globalno načelo na kojem se temelji niz figura diktije i konstrukcije.

Dakle, iz definicije zaključujemo da figura ponavljanja služi najčešće kako bi se proizveo intenzitet značenja riječi ili rečenice, ali i druga osjećanja.

Najprije ćemo vidjeti primjere u kojima prevodilac nije prevodio ponavljanje riječi ili rečenice koje su prisutne u originalnom iskazu.

O: Altre volte vi si era seduta anche la madre, e fra tutti e tre era stato un quieto discutere di cose famigliari, un parlare delle cose attorno, e delle cose passate e di quelle da venire, e delle terre, e del bestiame, del grano, e di monete, di monete, di monete, fitte, lontane, eppure incumbenti come tutte quelle stelle sopra la testa. (p.165)

P: Nekada je tu sjedila i majka i sve troje su u miru raspravljali o porodičnim planovima, pričajući o stvarima koje ih okružuju, o onim prošlim i onima koje dolaze, o zemlji, životinjama, pšenici, o parama dalekim kao one zvijezde iznad kuće. (p.114)

U ovom primjeru možemo primijetiti ponavljanje riječi *cose* (bos. *stvari*) čak tri puta u jednoj rečenici i to u neposrednoj blizini. Smatramo da je spisateljica svjesno izabrala da koristi istu riječ nekoliko puta, posebno zbog toga što se ovakav uzorak može pronaći na još nekoliko mjesta, što ćemo i prikazati u daljem toku ove analize. Međutim, u dijelu rečenice koji analiziramo prevodilac je odlučio da tu riječ jedanput zamijeni riječju *planovi*, a drugi put je upotrijebio pokaznu zamjenicu *onaj* odnosno *onim*, te na taj način nije ispratio ovaj vid stila spisateljice. Pored toga, ponavljanje jedne riječi više puta ima jači intenzitet pri čitanju i pri shvatanju same radnje. Odabir drugih riječi odnosno sinonima ne utiče na razumijevanje samog teksta, no, smatramo da bi bilo ispravno i u prijevodu slijediti stil koji nam se nudi u originalnom tekstu, ukoliko je to moguće. Ovaj uzorak ponavljanja riječi/rečenica u originalnom tekstu, a njihovo izostavljanje u prijevodu na bosanski jezik, možemo vidjeti i u narednim primjerima:

O: Dio, Dio, Signore, aiutatemi. (p.182)

P: Bože, pomози mi... (p.125)

U ovom primjeru radi se o obraćanju *Bogu* (it. *Dio*), odnosno o dozivanju ili zapomaganju. Iako bi se stilski veoma jednostavno uklopilo ponavljanje riječi *Bog* i čak eventualno prevođenje riječi *Signore*, odnosno *Gospode*, prevodilac je ipak odlučio da ne bude dosljedan originalu, te je, nažalost, izostavio ponavljanje i upotrebu riječi *Gospode*. Prisustvo ovih riječi u prijevodu bi uveliko doprinijelo intenzitetu same rečenice, te osjećanjima koja ove riječi izazivaju.

O: Ombre ed ombre le passavano davanti. (p.182)

P: Sjene su prolazile okolo [...] (p.125)

Kao što smo mogli zaključiti iz prethodnih primjera, ponavljanje jedne riječi dva ili više puta pojačava emociju koja se prenosi jednom rečenicom s italijanskog na bosanski jezik. U ovom primjeru spisateljica je odlučila riječ *ombre* (bos. *sjene*) upotrijebiti dva puta povezujući ih veznikom *ed* (bos. *i*). Međutim, u prijevodu uočavamo da prevodilac nije slijedio isti stil. Iako nije pogrešno i ne stvara poteškoće pri razumijevanju teksta, smatramo da stil spisateljice utiče na poetičnost, te da bi, sa stilske strane, bilo prikladnije upotrijebiti ponavljanje i u prijevodu.

O: E Agostino? E Agostino? (p.187)

P: Šta će biti s Agostinom? (p.129)

Prevodilac je ovdje odlučio da dva vrlo jednostavna pitanja, iz upravnog govora, okarakterisana izostavljanjem glagola, odnosno predikata u oba slučaja, prevede kao jedno pitanje koje posjeduje svoj predikat. Iako prijevod ovih pitanja ne odstupa od okvira govornog registra, poetska specifičnost postavljenog pitanja, u formi rečenice bez predikata, te upotreba ponavljanja značajni su sa stilske strane. Upravo to nedostaje u prijevodu i zbog toga taj segment ostaje nedostižan za čitaoce prijevoda.

O: Adesso sì... adesso... Non dirmi che è tardi. Tu sai, tu sai tutto! (p.191)

P: Sada da... sada... Ne govori mi da je kasno. Sve znaš! (p.131)

I u ovom slučaju je prevodilac težio jednostavnosti, izbjegavajući ponavljanja koja su veoma karakteristična za stil spisateljice. Ponovo imamo utisak jačine, odnosno intenziteta same rečenice u originalnom iskazu, koji nam pomalo nedostaje u prijevodu, zbog izostavljanja prvenstveno subjekta i predikata *tu sai* (bos. *ti znaš*).

O: Guardami, ma guardami dunque! (p.191)

P: Pogledaj me! (p.131)

Gotovo isti način prevođenja vidimo i u ovom primjeru. Ponovo se radi o govornom registru u kojem su česta ponavljanja riječi, sintagmi i/ili rečenica zbog toga što je u govoru prisutna

određena doza subjektivnosti i osjećanja onoga ko govori prema onome kome ili o čemu govori. To možemo konstatovati i u ovom slučaju kada imamo ponavljanje glagola *guardare* u originalu, dok u prijevodu imamo samo jedanput glagol *pogledati*. Također, važno je obratiti pažnju i na upotrebu imperativa, što dodatno naglašava važnost njegove upotrebe, ali i samog ponavljanja. Prevodilac je na to dijelom i odgovorio upotrebljavajući imperativ i u bosanskom jeziku, no izuzimajući upotrebu ponavljanja.

O: Poi...

Poi era tornato [...] (pp.176-177)

P: Kasnije...

A onda se vratio kući [...] (p.122)

U ovom primjeru također imamo slučaj ponavljanja iste riječi u originalnom tekstu. Ovoga puta, prevodilac je odlučio da tu riječ prevede u oba slučaja, no prevodio ih je različito. U prvoj rečenici za prilog *poi* nudi prijevod *kasnije*, dok u nastavku za isti prilog nudi prijevod *a onda*. Ovaj primjer se razlikuje od prethodnih koje smo vidjeli u ovoj analizi, obzirom da je riječ koja se ponavlja prevedena oba puta. Smatramo da je ovaj način prevođenja ipak prikladniji u odnosu na izostavljanje dijela koji se ponavlja, te da više prati i odgovara stilu spisateljice.

3.6. Stilske sličnosti između originala i prijevoda

U narednim primjerima predstaviti ćemo slučajeve kada je prevodilac pratio stil spisateljice i njeno vjerno ponavljanje kako bi iskazala emocije na intenzivniji način, te je i sam odlučio da to ponavljanje prevodi i na bosanski jezik.

O: Ti giuro no, ti giuro no! (p.227)

P: Kunem ti se da nisam, kunem ti se da nisam. (p.158)

U prvom slučaju koji predstavljamo možemo uočiti da se ista misao ponavlja dva puta, te da se ponovo radi o upravnom govoru. Prevodilac je ovdje sasvim prikladno preveo originalni tekst, te je odlučio da, u skladu sa stilom spisateljice, ponavljanje prenese i na bosanski jezik. Na taj način i u prijevodu imamo značajnu težinu u pogledu poetičnosti ove rečenice. No, sada nam se postavlja pitanje zbog čega je u ovom slučaju prevodilac odlučio da slijedi originalni stil? Jedna od pretpostavki leži u činjenici da se radi o nekoj vrsti opravdanja u samom iskazu, te da je, zbog toga, neophodno upotrijebiti ponavljanje, kako u originalu, tako i u prijevodu.

Ono što bismo, također, mogli definisati stavkom koja pripada stilu jesu i znakovi interpunkcije. U originalnom iskazu možemo vidjeti da na kraju rečenice stoji uzvičnik, dok u prijevodu na bosanski jezik imamo izjavnu rečenicu koja završava tačkom. Ovo, također, rezultira malim odstupanjem između originala i prijevoda, posebno pri analizi ove vrste, obzirom da se ne radi o identičnom tipu rečenica.

O: Scappa, tu, scappa. (p.227)

P: Bježi, ti bježi! (p.158)

Na isti način prevodilac je preveo i ovaj primjer. Glagol *scappare* se ponavlja dva puta i prevodilac ga je adekvatno preveo glagolom *bježati*. Kao i u prethodnom primjeru, tako i u ovome, postoji razlika u upotrebi znakova interpunkcije. Međutim, za razliku od prethodnog primjera u kojem je uzvičnik bio u originalnoj rečenici, a tačka u prijevodu, u ovom slučaju je suprotna situacija. Spisateljica je svoju rečenicu na italijanskom jeziku završila tačkom, dok je prevodilac ipak stavio uzvičnik na kraju rečenice na bosanskom jeziku. Budući da je prisutna i upotreba imperativa kojim se izdaje neka naredba, smatramo da je u ovom slučaju prikladnije koristiti uzvičnik na kraju rečenice, kako bi se i na taj način doprinijelo jačini ove rečenice.

O: Nonna, nonna [...] (p.245)

P: Bako, bako [...] (p.171)

U ovom primjeru imamo situaciju u kojoj protagonista doziva baku i ponavlja imenicu dva puta. Prvobitno takav slučaj imamo i u originalu - *nonna*, a zatim i u prijevodu na bosanski - *bako* gdje također imamo isti pojam ponovljen dva puta. Sličan primjer smo imali i u dijelu analize gdje prevodilac nije u prijevodu pratio ponavljanja iz originala, kada se radilo o dozivanju Boga. Između ta dva primjera bismo mogli staviti znak nejednakosti, obzirom na različita tumačenja prevodioca pri stilistički gotovo identičnim situacijama.

O: Sale, sale nello stradone bianco [...] (p.246)

P: Penje se, penje blistavom ulicom [...] (p.171)

Za kraj ove vrste stilističke analize imamo primjer u kojem se glagol *salire* ponavlja dva puta i to na samom početku rečenice *sale, sale*, što primjećujemo i u prijevodu na bosanski jezik *penje se, penje*. Također, uočavamo da se radi o rečenici koja ima neizrečeni subjekat i u originalnom iskazu i u prijevodu. Na pitanje zbog čega se ponavlja glagol, mogli bismo postaviti pretpostavku da se ponavljanjem glagola odaje utisak dužine odnosno trajanja radnje, odnosno aktivnosti penjanja, ali i liričnosti slike koju možemo stvoriti u glavi čitajući ovu rečenicu. U svakom slučaju, smatramo da je adekvatan izbor kojim je prevodilac ispoštovao stil spisateljice.

3.7. Prijevod vlastitih imena

U ovom potpoglavlju ćemo analizirati nekoliko primjera koji se tiču prijevoda vlastitih imena, te vidjeti na koji način prevodilac prati stil u ovom polju.

O: Si veniva incontro a voi fino alla Tomba del gigante [...] (p.246)

P: Dolazili smo Vama sve do mjesta Tomba del gigante [...] (p.172)

U prvom primjeru nalazimo naziv mjesta koje je nazvano *Tomba del gigante*, te, kao što možemo vidjeti, prevodilac se odlučio na to da naziv mjesta ostavi na italijanskom jeziku. Jedna od najvećih dilema prevodilaca jeste da li i na koji način prevoditi vlastita imena, te koja vlastita imena su podložna prevođenju, a koja nisu. Postoje dvije oprečne, ali podjednako zastupljene, teorije o prevođenju vlastitih imena, od kojih jedna zagovara prevođenje vlastitih

imena ukoliko je to izvedivo, dok druga pretenduje na originalni naziv, kako bismo ipak imali povezanost s originalnim tekstom. U ovom slučaju, prevodilac ne prevodi vlastito ime na bosanski jezik. Smatramo da je ovaj izbor sasvim korektan i da je prikladno ostaviti vlastito ime na jeziku originala.

*O: Gli uccelli saltellavano sul unisco della **Tomba del gigante** e noi li imitavamo. (p.247)*

*P: Ptice su poskakivale na mahovini **Ogromnog groba**, a mi smo ih imitirali. (p.172)*

U drugom slučaju ponovo imamo isti naziv mjesta u originalu, dok u prijevodu sada imamo pojam *Ogromni grob* kao prijevod za *Tomba del gigante*. Ako pogledamo stranice knjige odakle smo preuzeli ova dva primjera, možemo konstatovati da se radi o razlici od tek nekoliko redova između jedne i druge opcije. Ukoliko pratimo već spomenute teorije o prevođenju vlastitih imena i naziva, onda je i ovaj odabir prevodioca tačan, te se podjednako slažemo da je prikladno i prevesti vlastito ime. Međutim, stava smo da je potrebno napraviti izbor između ostavljanja naziva u originalu ili njegovog prevođenja i pratiti tu odluku. U djelu nalazimo navedeni primjer *Tomba del gigante* (bos. *Ogromni grob*) sa dva različita oblika u prijevodu na bosanski jezik: prvi, u kojem nalazimo naziv iz originalnog teksta i drugi, koji je preveden na bosanski i to na istoj stranici prijevoda, u samo nekoliko redova razlike. Smatramo da je potrebno slijediti jedan odabir, bez obzira da li to bilo poštivanje originala ili prevođenje naziva.

*O: [...] ferma in sella come un torre sul **Monte**? (p.247)*

*P: [...] nepomična na sedlu poput tornja na **mostu**? (p.172)*

U ovom primjeru, osim prevođenja riječi *Monte* (bos. *planina*) imamo i situaciju u kojoj je ta riječ napisana malim slovom: *most*. Zbog toga, imamo trostruku analizu jedne riječi. Dakle, ovdje se prevodilac ponovo vodio idejom da vlastito ime prevodi, međutim, istovremeno imamo slučaj gdje to više nije vlastita, već zajednička imenica, te je zbog toga napisano malim slovom. Pored toga, možemo primijetiti i da semantički riječ u originalnom iskazu i prijevodu ne odgovaraju jedna drugoj. Najjednostavnija pretpostavka je da se radilo o štamparskoj grešci pri upotrebi malog i velikog slova. No, da li je taj ili neki drugi razlog uticao da bude napisano malim slovom, ne možemo utvrditi.

O: Bada, Stefene! [...] Ascoltami, Stefene! [...] Ho lavorato Stefene [...] (pp.165, 166)

P: Pazi dobro, Stefano! [...] Slušaj me, Stefano. [...] Radio sam, Stefano [...] (p.114)

U ovom slučaju nije izvršen proces prevođenja vlastitog imena s italijanskog na bosanski jezik. No, primjećujemo da u originalnom tekstu umjesto *Stefano* nekoliko puta se ponavlja *Stefene*. U svakom od tih ponavljanja se radi o upravnom govoru i istom protagonisti. Dakle, sigurno možemo reći da nije u pitanju štamparska greška, već da je to poseban stil i način izgovora jednog od likova iz ovog djela. Spomenuti lik je otac izvjesnog Stefana, neobrazovani pastir sa seoskog imanja, koji je uz to pijan za vrijeme ovog razgovora sa svojim sinom. Smatramo da je, kako bi se prenio karakter ovog književnog lika, i u prijevodu moglo biti *Stefene*, iako znamo da je to pogrešan izgovor odnosno transkripcija tog imena; međutim, čitaocima prijevoda ovog djela bi dalo uvida u karakterizaciju likova koji sačinjavaju ovo djelo, jer bi i sami na taj način mogli primijetiti i stvoriti sliku ozbiljnog razgovora koji se odvija između sina i pripitog oca.

Zaključak

U ovom radu smo pokušali predstaviti dvije vrste analize teksta koje smo vršili na kontrastivnom planu, odnosno uzimajući u obzir prijevod na bosanski jezik i originalni tekst koji je na italijanskom jeziku. Analize su obuhvatale pet poglavlja knjige *L'incendio nell'oliveto* spisateljice Grazie Deledde i prijevod na bosanski jezik koji potpisuje Jasmin Džindo. Analize smo vršili na semantičkom i stilističkom nivou.

Kao što smo i u samom uvodu naglasili, ova analiza nije imala za cilj evaluiranje prijevoda na bosanski jezik, već smo kroz primjere pokazali određena poklapanja i odstupanja prijevoda u odnosu na original, te neke poteškoće s kojima se prevodilac susretao, a što se vidi kroz prevedene primjere. Osnova ove analize su upravo bili različiti primjeri iz navedenih pet poglavlja knjige koji, paralelno sa prijevodom, posjeduju određene specifičnosti koje su njima svojstvene.

Tako smo, na početku semantičke analize imali poglavlje koje se bavilo prijevodom imenica i njihovih epiteta. U tom segmentu smo vidjeli da, s vremena na vrijeme, postoje određena odstupanja u prijevodu u odnosu na originalni tekst, te smo mogli utvrditi da su neka od tih odstupanja bila neophodna kako bismo imali prikladan prijevod na bosanski jezik, što je uključivalo prenošenje misli i ideje na adekvatan način, razumljiv čitaocima. Međutim, možemo zaključiti i da su neka odstupanja bila prilično nejasna, kada ih analiziramo na ovaj način, te smo, nažalost, jedino mogli postaviti određene hipoteze koje ne možemo jasno i u potpunosti sigurno utvrditi.

Drugo poglavlje semantičke analize je obuhvatalo prijevode glagola s italijanskog jezika na bosanski, te smo u tom segmentu izdvojili posebno poglavlje koje je obuhvatala analiza semantičkih vrijednosti glagola *fare*. Smatramo da je izuzetno bogatstvo i nepresušni izvor istraživanja glagol *fare* i njegove glagolske konstrukcije, obzirom da znamo da je ovaj italijanski glagol izuzetno polisemičan, te da posjeduje mnoštvo značenja, bilo da ga koristimo samostalno, bilo da je dio određene glagolske konstrukcije. U ovom poglavlju smo došli do zaključka da je bilo mnogo više sličnosti nego odstupanja u pogledu prijevoda i originalnog teksta.

Drugi dio analize korpusa je predstavljala stilistička analiza. Ona je obuhvatala analizu glavnih karakteristika stila spisateljice kojem je bila dosljedna tokom cijelog djela. Stilističku

analizu smo podijelili u tri poglavlja, gdje smo imali priliku uočiti koje su to glavne stilske razlike između spisateljice i prevodioca, a zatim smo analizirali sličnosti i prevodiočevo slijeđenje karakterističnog stila spisateljice, koji prije svega obiluje ponavljanjem. Kao treće poglavlje ove analize odabrali smo prevođenje vlastitih imenica, odnosno nazive mjesta i vlastita imena likova. Možemo konstatovati da je u ovom poglavlju bilo više različitosti i odstupanja u stilu samog prevodioca, nego što je to slučaj u originalnom tekstu.

Literatura

- Bagić, K. (2012.). *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.
- Berruto, G. (1994). *Semantika*. Zagreb: Antibarbarus.
- Dizionario italiano di base*. (2022). Milano: Giunti Editore S.p.A.
- Džindo, J. (2010). *Jedan roman dva prijevoda*. Trst: Mediterranea.
- Džindo, J. (2013). *Italijanske teme*. Sarajevo: Filozofski fakultet Sarajevo. Dostupno na:
https://ebooks.ff.unsa.ba/index.php/ebooks_ffunsa/catalog/view/12/9/39
- Džindo, J. (2013). *Riflessioni sull'italiano*. Sarajevo: Filozofski fakultet Sarajevo. Dostupno na:
https://ebooks.ff.unsa.ba/index.php/ebooks_ffunsa/catalog/view/9/8/35
- Eco, U. (2006). *Dire presque la même chose*. Paris: éditions Grasset et Fasquelle.
- Eko, U. (1973). *Kultura, informacija, komunikacija*. Beograd: Nolit.
- Guberina, P. (2016). *Stilistika*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Dizionario online. Internazionale.it. (2022). *Internazionale - Dizionario*. Dostupno na:
Internazionale.it: <https://dizionario.internazionale.it/>
- Jakobson, R. (2008). *O jeziku*. Zagreb: Disput.
- Katnić-Bakaršić, M. (1999). *Lingvistička stilistika*. Budimpešta: Open Society Institute.
Dostupno na:
https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_6881/objava_20387/fajlovi/lingvostilistika.pdf
- Dizionario online. Treccani.it. (2022). *Treccani - La cultura italiana - Vocabolario*.
Dostupno na: Treccani.it: <https://www.treccani.it/vocabolario/>

Korpus

- Deledda, G. (2009). *L'incendio nell'oliveto*. Nuoro: Il maestrale.
- Deledda, G. (2015). *Požar u masliniku*. Preveo Jasmin Džindo. Zenica: Vrijeme.